

for senmiddelalderen; forholdet gjaldt også senere og havde vel også været gældende tidligere.

Erik Ulsigs bog er en betydelig arbejdspræstation. Den samler et stort, meget spredt stof, også i en række bilag og store kort, og gennem gode person- og stednavneregistre er det nemt at finde frem til det. Et sagregister savner man dog, så meget mere som den uoverskuelige opbygning af bogen besværliggør orienteringen. Ved hjælp af et sagregister kunne man også have fulgt de mange begreber, der så ofte optræder uden fast afgrænsning eller definition. Denne manglende fasthed i definitioner og i opbygningen vanskeliggør i høj grad tilegnelsen af fremstillingen; præsentationen af stoffet er ikke altid lige pædagogisk. Selv om sproget er letløbende, er det derfor ikke altid nemt at følge med i argumentationen. Hertil kommer, at forfatteren er så godt kendt med sit stof, at han ikke altid får alle led i bevisførelsen med. Som eksempel kan nævnes, at et sted (s. 192) argumenteres der for, at godset Vinstrup på Syd-Sjælland var et gods af anselig størrelse og ælde; en række usikre personalhistoriske hypoteser fremføres, og det tilføjes: »hermed samstemmer det forhold, at Jerstrup er en fynsk hovedgård, og at Thomas Jensen efter al sandsynlighed var fynbo«. Når der som belæg herfor henvises til et brev og måske et andet, »forsåvidt som brevudstederen var en på Fyn bosat tysker; godset, som brevet angår, er dog jysk« – ja, så bliver læseren ladt i stikken.

Klarhed bringer heller ikke de usikre eller ofte alt for vidtgående konklusioner, der mange gange hviler på et spinkelt grundlag og i adskillige tilfælde i bogen selv betegnes som »skøn«, »bundfældende indtryk« el-

ler som noget, der postuleres (s. 160, 339, 231, 301, 352). Ved den genealogiske rekonstruktionsmetode for storgodser forekommer endvidere i flere tilfælde lange rækker, hvor næsten *alle* elementer er usikre.

Imidlertid må fremhæves de overordentlige vanskeligheder, kildematerialet frembyder. Det er et spørgsmål, om det på det givne grundlag er muligt at nå til en blot nogenlunde sikker opfattelse af udviklingen inden for den danske adel: besiddelsesforhold og brugsforholdene hele middelalderen igennem. Først i det 15. årh. synes man at nå nogenlunde sikker grund.

Ole Degn

Troels Dahlerup: De danske sysselprovsti i midtælderen. København. Institut for dansk Kirkehistorie. (Gad, 1968). 410 s.

Det foreliggende arbejdes forfatter har gennem en årrække ved grundige specialundersøgelser søgt oplysning om det faktiske indhold, der skjuler sig bag de yderst varierende betegnelser på kirkelige funktionærer i middelalderens Danmark. Til de tidligere, lokalt afgrænsede, afhandlinger om Hardsyssels provsti (1960), om Viborg stifts officialer (1960–62), om landdekanatet i Lund og general-officialet i Roskilde (1963) og om Ribe domkantorat (1966) slutter sig nu en komparativ undersøgelse af provsteembedets forhold i alle den danske kirkeprovins' stifter. Det fornemme arbejde har indbragt forfatteren den teologiske doktorgrad.

Emnet har været sedmoderligt behandlet i forskninger. Alene L. Helwegs disputats »De danske Domkapitler« fra 1855 har noget grundigere behandlet provsternes stilling; at denne fremstilling er ganske forældet og

på flere punkter helt ukorrekt, kan ikke undre.

Middelalderens provster var helt forskellige fra de efterreformatoriske provster. Først og fremmest havde de et langt større myndighedsområde. I Jylland omfattede dette sædvanligvis et af de gamle sysler, og de pågældende embeder omtales derfor i litteraturen som sysselprovstier uanset, at deres indehavere ikke i sin tid betegnede dem således.

Den foreliggende undersøgelse er foretaget under det grundsynspunkt, at den danske udvikling ikke lader sig forstå uden en sammenligning med de kirkeretslige forhold Europa over. Forfatteren har måttet foretage et samtidigt studium af den internationale kirkeret og de danske kilder. Det er lykkedes at fremstille de komplicerede kirkeretslige fænomener klart og letforståeligt. Behandlingen af danske forhold er bl. a. karakteristisk ved en fortjenstfuld præcisering af afgrænsningen af de behandlede emner. I to afsluttende kapitler gives efter systematiske retningslinjer en fremstilling af provstiets funktion inden for fabricatilsynet (dvs. visitats af kirkebygninger etc.) og den lokale kirkelige retspleje; men da både fabricatilsyn og lokal retspleje også kunne udøves af andre instanser, fraskriver forfatteren sig alle krav på fuldstændighed i behandlingen af disse funktioner.

Bogens fremstilling falder i 3 hoveddele. 1. Sysselprovstiets grundlæggelse (s. 27–82). 2. De enkelte stifters provstiorganisation (s. 85–283). 3. Sysselprovstens funktion (s. 287–385). Behandlingen af de 7 stifters forhold optager således langt mest plads og udgør grundstammen i værket. Den vil givetvis blive stående som opslagsbog til oplysning om praksis i sikkert ikke blot provstiforhold, men

kirkelige administrationsforhold i bred almindelighed inden for middelalderens danske stifter. At fremstille de enkelte stifters forhold så omfattende er blevet nødvendigt, fordi undersøgelsens måske vigtigste resultat er konstateringen af en overordentlig lokal uensartethed fra stift til stift.

Provsteembedet kan første gang spores i Danmark i første halvdel af 12. årh., da bisperne indsatte provster som lokale tilsynsførende, der på bispens vegne udøvede visse beføjelser antagelig under streng kontrol fra oven. I løbet af 1100- og 1200-tallet foregik en jævn udvikling, under hvilken provstiet ændredes fra et officium til et beneficium, hvilket først og fremmest kom til udtryk i, at embederne aflagdes med indtægter, for hvilke de ikke var regnskabspligtige over for bispem. Deres indehavere kunne på egen hånd visitere kirker og udøve den kirkelige domsmyndighed. Til provster valgtes altid medlemmer af et stifts domkapitel. De fornemste prælater var selvskrevne til de bedste (dvs. rigeste) provstier.

Denne udvikling var fuldbyrdet o. 1300, dog med store lokale afvigelser. Således afskaffede ærkebisperne allerede o. 1200 provsterne i Lunde stift og erstattede dem med herredsdekaner. Århus stift bevarede provsteembedet, men ændrede det o. 1300 til kun at omfatte et herred. Fra o. 1300 fik provsternes myndighed i alle stifter konkurrence af biskoppelige officialer; de fleste steder med det resultat, at bisperne ned mod reformationen havde trængt de beneficerede provster ud af billedet. Herpå kan gives adskillige forklaringer. Forfatteren har i 14. årh., da flere provstier simpelt hen blev nedlagt, ikke fundet spor af en generel konflikt mellem bisp og provst til trods for, at en sådan er den mest nærliggende for-

klaring. Han antager i stedet, at agrarkrisen medførte et sådant fald også i provsteembedernes indtægter, at provsterne så deres fordel i at blive bispelige officialer mod at dele indtægterne med bispemagten i stedet for at konkurrere med ham om disse.

Forfatterens måske vanskeligste problem har været at forklare de utroligt mange lokale afvigelser inden for den lille danske kirkeprovins. Sammenligningen med den europæiske kirkeret fører for det første til den konstatering, at betegnelsen provst var noget irregulær; man undgik øjensynligt bevidst den korrekte kirkeretslige betegnelse »ærkedegn«, idet denne var bundet af kirkerettens udtrykkelige bestemmelser. Den vage provstetitel gav mulighed for en lokal differentiering af embedets indhold og myndighed. Derved blev det muligt at tage hensyn til lokale traditioner; men kirkeretsligt var sysselprovstiet »en Anomali, for ikke at sige en Usurpation« (s. 296). Forfatteren ser i dette forhold en forklaring mere på, at de beneficerede provstier i senmiddelalderen måtte vige for bispemagten.

For nærværende anmelder at se kastes der ved disse resultater et interessant lys over den danske og europæiske kirkeorganisation. Det danske samfunds træge modstand mod at lade kirkerettens system presse ned over sig synes at have været meget udholdende. Da det omsider var ved at lykkes, kom reformationen. Det er i denne sammenhæng værd at huske, at det først var i løbet af middelalderen, at den romersk-katolske version af kristendommen udbredtes over det vestlige Europa. Om det også organisatorisk nogensinde lykkedes i en sådan grad, at man kan tale om den universelle middelalderkirke, kan synes et stort spørgsmål.

Helge Paludan

Troels-Lund: Daglig liv i Norden. 1-3. (Gyldendal, 1968-69). 568, 529, 486 s.

»Dagligt liv i Norden« udsendes her i moderniseret udsty; der bliver syv bind, og værket vil være afsluttet i efteråret 1969. Udgi/er er museumsinspektør, mag. art. Erik Kjersgaard; teksten er bevaret ændret, bortset fra en normalisering af retskrivningen, det samme gælder noterne, som dog er ført à jour for så vidt gælder trykte kildeudgaver; endelig ledsages hvert bind af et noteapparat, udarbejdet af mag. art. Lilli Friis, der redegør for senere literatur om bogens forskellige emner.

Illustreringen er den største nyindsats ved udgaven. Det er en blanding af samtidigt billedstof og nyt; udgiveren har gennemført udvælgelsen med megen omhu og opfindsomhed. Billedteksterne har imidlertid noget Troels-Lund'sk over sig: udgiveren fortæller, hvad han ved, selv om det måske ikke lige er det mest relevante.

I en fyldig indledning biografes Troels-Lund, og her placeres i forhold til den samtidige forskning. Det er en udmærket og træfsikker skildring; men der havde dog sikkert været grund til også at samstille Troels-Lund med moderne opfattelse af, hvordan kultur eller socialhistorie bør skrives, også for at gøre opmærksom på, at selv om der ikke er kommet nogen afløser, så er det ikke ensbetydende med, at »Dagligliv« er således, at den tilfredsstillende nutidens krav. Her tænkes ikke så meget på det, at vi i dag har en anden viden om dette eller hint, men mere på, at vi ikke kan acceptere Troels-Lunds hulter-til-bulter metode. I lange passager aner man ikke, om det er hverdag eller fest, der skildres, om det er borgerliv, bonde- eller hofliv. Om